

УДК 006.1(477):623.094

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ
СТАНДАРТИЗАЦІЇ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ**

©Лаппо І. М.¹, Гордєєв А. С.², Аркушенко П. Л.¹

Державний науково-випробувальний центр Збройних Сил України¹

Українська інженерно-педагогічна академія²

Інформація про авторів:

Лаппо Ірина Миколаївна: ORCID: 0000-0001-9243-9763; spinnex@i.ua; кандидат технічних наук; старший науковий співробітник відділення наукових досліджень і випробувань вимірювальних систем, метрологічної експертизи відділу наукових досліджень і випробувань вимірювальних систем та метрологічного забезпечення управління наукових досліджень і випробувань інформаційно-вимірювальних систем та метрологічного забезпечення випробувань; Державний науково-випробувальний центр Збройних Сил України; вул. Стрілецька, 1, м. Чернігів, 14033, Україна.

Гордєєв Андрій Сергійович: ORCID: 0000-0001-6521-3937; gordeew@ukr.net; доктор технічних наук; завідувач кафедри поліграфічного виробництва і комп'ютерної графіки; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

Аркушенко Павло Леонідович: ORCID 0000-0002-1902-696X; apl1981@ukr.net, начальник відділення наукових досліджень і випробувань вимірювальних систем, метрологічної експертизи відділу наукових досліджень і випробувань вимірювальних систем та метрологічного забезпечення управління наукових досліджень і випробувань інформаційно-вимірювальних систем та метрологічного забезпечення випробувань Державний науково-випробувальний центр Збройних Сил України; вул. Стрілецька, 1, м. Чернігів, 14033, Україна.

У статті наведено аналіз нормативної документації національної системи стандартизації озброєння та військової техніки, розглянуто проблеми, що виникли, можливі перспективи подальшого розвитку. Нездатність оборонно-промислового комплексу України забезпечити потреби Збройних Сил України (ЗСУ) сучасним озброєнням та військовою технікою (ОВТ) в умовах проведення антитерористичної операції та кризової ситуації визначила проблеми недосконалості нормативно-правового забезпечення діяльності зі стандартизації у сфері оборони. Наразі відбувається реформування як Збройних Сил, так і інших структур воєнної організації, що вимагає зміни нормативно-правової бази, яка регламентує розвиток сфери оборони України. Це обумовило мету та завдання статті, які полягають у виявленні проблемних питань національної системи стандартизації озброєння та військової техніки та визначенні основних напрямків її удосконалення в контексті військово-політичної та економічної ситуації в країні.

Відповідно до проведених досліджень було відзначено, що основними проблемами стандартизації в сфері оборони є: недосконалість нормативно-правової бази та невідповідність її сучасним вимогам; відсутність взаємозв'язаної системи нормативних вимог до продукції оборонного призначення; недостатність фінансування комплексу робіт по стандартизації ОВТ.

Рішення наведених вище проблем потребує проведення таких заходів: оновлення фонду нормативної документації по стандартизації ОВТ, перевірку та перегляд міждержавних стандартів ГОСТ В у відповідності до сучасного науково-технічного рівня розвитку, впровадження єдиної науково-технічної термінології в стандартах ОВТ, проведення комплексних досліджень відносно доцільності впровадження системи стандартизації НАТО, збільшення бюджетного фінансування робіт по стандартизації ОВТ.

Ключові слова: система стандартизації; озброєння; військова техніка; нормативні документи; міждержавні стандарти; науково-технічна термінологія.

Лаппо И. Н., Гордеев А. С., Аркушенко П. Л. «Проблемы и перспективы развития украинской системы стандартизации вооружения и военной техники».

В статье приведен анализ нормативной документации национальной системы стандартизации вооружения и военной техники, рассмотрены возникшие проблемы, возможные перспективы дальнейшего развития. Неспособность оборонно-промышленного комплекса Украины обеспечить потребности Вооруженных Сил Украины (ВСУ) современным вооружением и военной техникой (ВВТ) в условиях проведения антитеррористической операции и кризисной ситуации определила проблемы несовершенства нормативно-правового обеспечения деятельности по стандартизации в сфере обороны. Сейчас происходит реформирование как Вооруженных Сил, так и других структур военной организации, что требует изменения нормативно-правовой базы, регламентирующей развитие сферы обороны Украины. Это обусловило цель и задачи статьи, заключающиеся в выявлении проблемных вопросов национальной системы стандартизации вооружения и военной техники и определении основных направлений ее совершенствования в контексте военно-политической и экономической ситуации в стране.

Согласно с проведенными исследованиями было отмечено, что основными проблемами стандартизации в сфере обороны являются: несовершенство нормативно-правовой базы и несоответствие ее современным требованиям; отсутствие взаимосвязанной системы нормативных требований к продукции оборонного назначения; недостаточность финансирования комплекса работ по стандартизации ВВТ.

Решение указанных выше проблем требует проведения следующих мероприятий: обновление фонда нормативной документации по стандартизации ВВТ, проверку и пересмотр межгосударственных стандартов ГОСТ В в соответствии с современным научно-техническим уровнем развития, внедрения единой научно-технической терминологии в стандартах ВВТ, проведения комплексных исследований относительно целесообразности внедрения системы стандартизации НАТО, увеличение бюджетного финансирования работ по стандартизации ВВТ.

Ключевые слова: система стандартизации; вооружение; военная техника; нормативные документы; международные стандарты; научно-техническая терминология.

Lappo I., Gordeev A., Arkushenko P. “Problems and prospects of ukrainian standardization system of weapons and military equipment”.

The article provides an analysis of regulatory documents of the national system of standardization of weapons and military equipment, the problems that have arisen, possible prospects of further development. The inability of the military-industrial complex of Ukraine satisfy the needs of the Armed Forces of Ukraine (AFU) with modern weapons and military equipment (WME) in terms of anti-terrorist operation and crisis situation identified problem of imperfection regulatory support of the standardization of defense. At present going on Armed Forces reforming and other military structures of the organization that requires a change of the legal framework that regulates the development of defense sphere of Ukraine. This led to the goal and objectives of the article which is to identify issues of national standardization system of weapons and military equipment determining and improvement main directions in the context of military, political and economic situation in the country.

According to the reserches, it was noted that the main problems of standardization in the field of defense are: imperfect regulatory framework and its non-compliance with actual

requirements; lack of a coherent system of regulatory requirements for defense products; lack of financing on standardization of WME.

The solution of the above problems require the following measures: renewal of fund of normative documents on standardization of weapons and equipment, testing and revision of international military standards in accordance with modern scientific and technical level, the implementation of a common scientific and technical terminology in standards of weapon, carrying out comprehensive studies on the feasibility of the introduction of NATO standardization, increasing budget funding for standardization of equipment.

Key words: system standardization; weapons; military equipment; normative documents; international standards; scientific and technical terminology.

1. Вступ

Нездатність оборонно-промислового комплексу України забезпечити потреби Збройних Сил України (ЗСУ) сучасним озброєнням та військовою технікою (ОВТ) в умовах проведення антитерористичної операції та кризової ситуації визначила проблеми недосконалості нормативно-правового забезпечення діяльності зі стандартизації у сфері оборони. Правовою основою стандартизації в сфері оборони є Концепція національної системи стандартизації ОВТ [1], Закон України «Про оборону» [2], Закон України «Про стандартизацію» [3], Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [4], Закон України «Про державне оборонне замовлення» [5]. Нормативною основою в сфері оборони є національні, міждержавні стандарти на продукцію та послуги оборонного призначення, національні класифікатори, військові стандарти Міністерства оборони та інші нормативні документи, що містять відомості з обмеженням доступу. Наразі відбувається реформування як Збройних Сил, так і інших структур воєнної організації, що вимагає зміни нормативно-правової бази, яка регламентує розвиток сфери оборони України.

Питанню розвитку та вдосконаленню національної системи стандартизації озброєння та воєнної техніки присвячено численні публікації науковців та керівництва Збройних Сил [6-12]. Найбільш актуальною проблемою, висвітленою в даних дослідженнях, є вдосконалення нормативно-правової бази згідно з новими політичними та економічними умовами розвитку держави. У загальному вигляді стан робіт зі стандартизації озброєння та військової техніки, проблеми та перспективи їх вирішення започатковано в статтях [6-8]. Стратегія військово-технічного співробітництва та проблеми впровадження військової системи стандартизації НАТО розглянуто в роботах [9-12].

2. Мета роботи

Узагальнення проблемних питань розвитку системи стандартизації озброєння та військової техніки, перспективи вирішення та напрямки розвитку із врахуванням євроінтеграційних процесів.

3. Розвиток системи стандартизації озброєння та військової техніки

Згідно з [1] система стандартизації у сфері оборони має метою: підвищення ефективності застосування за призначенням, поліпшення бойових можливостей та надійності

ОВТ; скорочення строків і витрат на розроблення, випробування, виробництво, ремонт, модернізацію, експлуатацію, зберігання, транспортування, утилізацію ОВТ; оптимізацію системи замовлень і постачання оборонної продукції, скорочення номенклатури запасних частин і забезпечення економного витрачання фінансових ресурсів, матеріалів та сировини для забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань держави; підвищення виробничих можливостей щодо виконання мобілізаційних завдань підприємствами, які є постачальниками продукції оборонного призначення та забезпечення стабільності функціонування національної економіки України в особливий період.

Особливої значущості на сучасному етапі розвитку національної системи стандартизації в сфері оборони набули проблеми оснащення Збройних Сил новими або модернізованими зразками військової техніки, що визначає першочергові завдання стандартизації, наведені в [1]: розроблення нової концепції стандартизації у сфері оборони, цільових програм і планів розвитку видів ОВТ; визначення технічних вимог до перспективного озброєння, предметів постачання для забезпечення потреб оборони; розроблення комплексів національних стандартів, які б гарантували їхній сучасний науково-технічний рівень, підтримання відповідного рівня системи каталогізації, класифікації та кодування предметів постачання; встановлення вимог до порядку створення й забезпечення експлуатації та ремонту ОВТ, забезпечення ефективної взаємодії замовників із розробниками, виробниками та виконавцями; уніфікація ОВТ, що постачається для забезпечення потреб ЗСУ, інших військових формувань держави.

Аналіз фахової літератури показав, що на даний час нормативна документація у сфері оборони складається із загально-технічних та організаційно-методичних систем і комплексів стандартів, які регламентують процеси планування, розроблення, випробування, експлуатації та ремонту військової техніки: комплексна система загальних технічних вимог (КСЗТВ ВТ); система розроблення та постановки на виробництво (СРПВ ВТ); комплексна система контролю якості (КСКЯ ВТ); єдина система конструкторської та технологічної документації (ЄСКД, ЄСТД) [7]. Вимоги, встановлені стандартами цих систем, певним чином зберігають свою актуальність і значимість і на даний час, тому можуть бути використані як нормативна основа для розроблення національних військових стандартів з урахуванням сучасних вимог і технологій проектування нових зразків озброєння та техніки.

Таким чином, основна діяльність зі стандартизації озброєння та військової техніки регламентується міждержавними стандартами ГОСТ В, національними стандартами ДСТУ В, керівними нормативними документами (КНД В), рекомендаціями (РВ), військовими стандартами (ВСТ).

Згідно угоди «О проведении согласованной политики в области стандартизации, метрологии и сертификации» [13], а також угоди «Об организации работ по межгосударственной стандартизации вооружения и военной техники» [14] в Україні чинні державні стандарти колишнього СРСР, які набули статус міждержавних. Так, й досі використовується застаріла версія стандартів серії СРПВ ВТ, наприклад, ГОСТ В 15.210-78

Технологія машинобудування

«Система разработки и постановки продукции на производство. Военная техника. Испытания опытных образцов изделий. Основные положения», тоді як Держстандартом Російської Федерації даний стандарт було переглянуто й запроваджено нову версію у 2001 році.

Таким чином, можна стверджувати, що значна частина цих нормативних документів не враховує актуальні потреби із забезпечення обороноспроможності, не відповідає сучасному рівню розвитку науки й техніки, не враховує новітніх технологій щодо створення сучасних зразків ОВТ, потребує перегляду, зміни або скасування.

Про тенденцію технічного старіння нормативних документів у сфері оборони свідчить той факт, що за два десятиліття незалежності України було прийнято лише понад 140 національних нормативних документів по ОВТ, що становить 0,5 % від загальної кількості стандартів цієї сфери [6], як наслідок, це призводить до зниження якості ОВТ, втрати конкурентоспроможності на світових ринках зброї.

Проведені дослідження показали, що ефективність функціонування системи стандартизації у сфері оборони повинна передбачати розроблення нової концепції стандартизації із врахуванням результатів реформування оборонно-промислового комплексу, ЗСУ та інших військових формувань; створення цільових програм і планів розвитку видів ОВТ на сучасному науково-технічному рівні; визначення технічних вимог до перспективного озброєння; розроблення комплексів національних стандартів і проведення досліджень з можливості перетворення нормативної документації системи ОВТ до комплексу загально видових нормативних документів; поширення сфери дії перспективних нормативних документів на всі стадії життєвого циклу ОВТ; уніфікація ОВТ [6, 7].

Згідно з [8] позитивним здобутком у розвитку стандартизації у сфері оборони стало формування державного фонду нормативних документів з ОВТ та розроблення «Положення про державний фонд нормативної документації з озброєння та військової техніки» КНД В 50-053-95 [15]. Державний фонд нормативних документів налічує близько 2870 нормативні документи, в тому числі національні та міждержавні військові стандарти, національні та міждержавні стандарти з єдиними вимогами для народного господарства й оборони, військові доповнення до національних та міждержавних стандартів цивільного призначення, стандарти особливого періоду, технічні умови на продукцію військового призначення та інші.

Важливим етапом становлення національної системи стандартизації озброєння та військової техніки є міжнародне співробітництво. Слід відзначити, що пріоритетом і стратегічною метою української зовнішньої політики останнім часом є набуття членства в НАТО, що сприятиме гармонізації українських військових стандартів із стандартами НАТО та поступовому впровадженню останніх як національних. Напрямки із співробітництва України з НАТО визначені в щорічній національній програмі співробітництва України – НАТО, затвердженій Указом Президента України [16]. Даною програмою передбачено вивчення системи стандартизації НАТО, її складових частин, розроблення рекомендацій щодо впровадження стандартів НАТО в Україні; переклад українською мовою визначених для впровадження стандартів НАТО; подальше співробітництво з Військовим агентством стандартизації; підготовка спеціалістів у галузі стандартизації згідно з системою стандартів країн-членів НАТО.

Згідно з реалізацією [16] Міністерство оборони впроваджує оперативні стандарти НАТО, як стандарти Міністерства оборони України з індексом – ВСТ. На даний час в оборонному відомстві затверджені накази по використанню угод зі стандартизації з НАТО: «Методи балістичних випробувань персональних броньованих засобів захисту та бойового обмундирування», «Захист очей військовослужбовця – балістичний захист», «Керівні принципи проектування індивідуальних тактичних споряджень (жилетів)», «Маркування розмірів для взаємозамінності бойового взуття» та «Критерії бойового шолому НАТО», а також здійснюється переклад та підготовка до видання наказів «Про затвердження військових стандартів» для ще п'яти угод зі стандартизації в НАТО.

Для реформування системи стандартизації у сфері оборони України у 2016 р. було створено єдиний орган військової стандартизації, однією з функцій якого є здійснення загального керівництва та координації діяльності відповідних органів військового управління з впровадження стандартів НАТО [17]. У Міністерстві оборони та Збройних Силах визначено механізм отримання, обліку, збереження та впровадження стандартів НАТО. Порядок виконання цих робіт визначений у Тимчасовій інструкції з організації робіт у Міністерстві оборони України та ЗСУ щодо впровадження стандартів НАТО, розробленій з урахуванням вимог союзної публікації НАТО ААР-03 «Розробка, супроводження та управління документами НАТО зі стандартизації» [17]. Була проведена значна робота щодо розроблення керівних документів з організації бойової підготовки та медичного забезпечення військ. Усього розроблено 78 національних нормативних документів на основі 126 стандартів НАТО (табл. 1).

Таблиця 1 – Розподіл стандартів НАТО та національних нормативних документів за функціональними ознаками [17]

Функціональна ознака	Кількість впроваджених стандартів НАТО	Кількість розроблених національних документів
Військова стандартизація	1	3
Військова кодифікація	7	6
Військова система оцінки відповідності	2	2
Військова освіта	1	2
Цивільно-військове співробітництво	1	1
Застосування ВМС ЗСУ	32	3
Застосування ПС ЗСУ	10	11
РХБ захист	17	2
Топогеодезичне і навігаційне забезпечення	17	16
Гідрометеорологічне забезпечення	4	2
Інформаційна боротьба	3	2
Медичне забезпечення	11	7
Техніка зв'язку	3	1
Речове забезпечення	13	15
Матеріально-технічне забезпечення	3	4
Розвідка	1	1
Усього	126	78

Технологія машинобудування

Проте є певні труднощі у співробітництві України з НАТО в сфері стандартизації, які полягають у відмінності організаційних структур систем стандартизації, структур фондів стандартів, розбіжності у тлумаченні військових та технічних термінів. Враховуючи невідповідність термінології, специфічність та складність документів діяльність з гармонізації військової стандартизації України з відповідною системою НАТО потребує значного часу, фінансових витрат та інших ресурсів [9].

Висновки

Проведений аналіз показав, що основними проблемами стандартизації у сфері оборони є: недосконалість нормативно-правової бази та невідповідність її сучасним вимогам; відсутність взаємопов'язаної системи нормативних вимог до продукції оборонного призначення; недостатність фінансування комплексу робіт зі стандартизації ОВТ.

Вирішення зазначених вище проблем потребує проведення наступних заходів: оновлення фонду нормативної документації зі стандартизації ОВТ, перевірку та перегляд міждержавних стандартів ГОСТ В у відповідності із сучасним науково-технічним рівнем розвитку, впровадження єдиної науково-технічної термінології в стандартах ОВТ, проведення комплексних досліджень щодо доцільності впровадження системи стандартизації НАТО, збільшення бюджетного фінансування робіт зі стандартизації ОВТ.

Впровадження стандартів НАТО забезпечуватиме планомірне нарощування боєздатності військ і досягнення взаємосумісності зі збройними силами провідних держав світу, сприятиме підвищенню ефективності використання державних ресурсів у сфері оборони, удосконаленню системи підготовки військових формувань [17].

Список використаних джерел:

1. Концепція державної системи стандартизації озброєння та військової техніки в Україні «Програма основних робіт по реалізації концепції державної системи стандартизації озброєння та військової техніки» від 28.04.1994.
2. Про оборону України [Електронний ресурс] : Закон України від 06.12.1991 № 1932-III (із змінами). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
3. Про стандартизацію [Електронний ресурс] : Закон України від 17.05.2001 № 2408-III (із змінами). – Режим доступу : <http://ucr.gov.ua/uk/doc/laws/1149754656/>.
4. Про технічні регламенти та оцінку відповідності [Електронний ресурс] : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>
5. Про державне оборонне замовлення [Електронний ресурс] : Закон України від 03.03.1999 № 464-XIV (із змінами). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.
6. Ткаченко В. Національна система стандартизації у сфері оборони. Проблеми та перспективи розвитку / В. Ткаченко, В. Подойніцин // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2012. – № 5. – С. 3-10.
7. Ткаченко В. Головний фонд нормативних документів у сфері оборони. Проблеми та перспективи розвитку / В. Ткаченко, В. Вершинін // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2012. – № 6. – С. 17-22.
8. Подойніцин В. Сучасний стан робіт зі стандартизації озброєння та військової техніки в Україні / В. Подойніцин // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2013. – № 6. – С. 12-14.
9. Хижняк В. В. Проблеми впровадження в Україні військової системи стандартизації НАТО [Електронний ресурс] / В. В. Хижняк // Системи озброєння і військова техніка. – 2005. – № 2. – С. 3-6. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/soivt_2005_2_3.
10. Білетов В. Стратегія військово-технічного співробітництва Збройних Сил України в умовах їх євроінтеграції та переходу на євростандарти / В. І. Білетов, М. А. Закалад, О. П. Пивовар, Т. О. Ворона // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. – 2014. – № 3(52) – С. 122-126.
11. Стукалін Т. Організаційно-правові засади у сфері оборони України в контексті сучасних ризиків та загроз [Електронний ресурс] / Т. Стукалін // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 42. – С. 215-222. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_42_26.

12. Ковальчук В. Теоретичні підходи до організації систем цивільної оборони країн НАТО в контексті адаптації їх досвіду для України [Електронний ресурс] / В. Ковальчук // *Ефективність державного управління*. – 2015. – Вип. 42. – С. 85-93. – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/edu_42/fail/11.
13. Соглашение о проведении согласованной политики в области стандартизации, метрологии и сертификации [Электронный ресурс] от 13.03.1992 (с изменениями). – Москва. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997>
14. Соглашение об организации работ по межгосударственной стандартизации вооружения и военной техники [Электронный ресурс] от 03.11.1995. – Москва. – Режим доступа : <http://russia.bestpravo.ru/fed1995/data01/>
15. КНД В 50-053-95. Керівний нормативний документ зі стандартизації озброєння та військової техніки. Положення про державний фонд нормативної документації з озброєння та військової техніки : затверджено наказом Держспоживстандарту України від 24.07.1995 № 3.
16. Річна національна програма під егідою Комісії Україна-НАТО на 2016 [Електронний ресурс] : № 45/2016. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/>
17. Біла книга-2016. Збройні Сили України : [щоріч.] / авт. кол. М-ва оборони України та Генштабу Збройних Сил України, робоча група : О. Гаврилюк, О. Дублян, С. Дудко [та ін.] ; голова робочої групи І. Руснак. – Київ, 2017. – 113 с.

References

1. Kontseptsia derzhavnoi systemy standartyzatsii ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki v Ukraini "Prohrama osnovnykh robit po realizatsii kontseptsii derzhavnoi systemy standartyzatsii ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki" vid 28.04.1994.
2. Zakon Ukrainy 1991, *Pro oboronu Ukrainy*, vid 06.12.1991 № 1932-KhII (iz zminamy), viewed 12 December 2017, <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
3. Zakon Ukrainy 2001, *Pro standartyzatsiiu*, vid 17.05.2001 № 2408-III (iz zminamy), viewed 12 December 2017, <http://ucr.gov.ua/uk/doc/laws/1149754656/>.
4. Zakon Ukrainy 2015, *Pro tekhnichni rehlementy ta otsinku vidpovidnosti*, vid 15.01.2015 № 124-VIII, viewed 12 December 2017, <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>
5. Zakon Ukrainy 1999, *Pro derzhavne oboronne zamovlennia*, vid 03.03.1999 № 464-KhIV (iz zminamy), viewed 12 December 2017, <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.
6. Tkachenko, V & Podoinitsyn, V 2012, 'Natsionalna sistema standartyzatsii u sferi oborony. Problemy ta perspektyvy rozvytku', *Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist*, no. 5, pp. 3-10.
7. Tkachenko, V & Vershynin, V 2012, 'Holovnyi fond normatyvnykh dokumentiv u sferi oborony. Problemy ta perspektyvy rozvytku', *Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist*, no. 6, pp. 17-22.
8. Podoinitsyn, V 2013, 'Suchasnyi stan robit zi standartyzatsii ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki v Ukraini', *Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist*, no. 6, pp. 12-14.
9. Khyzhniak, V 2005, 'Problemy vprovadzhennia v Ukraini viiskovoi systemy standartyzatsii NATO', *Systemy ozbroiennia i viiskova tekhnika*, no. 2, pp. 3-6, viewed 12 December 2017, http://nbuv.gov.ua/UJRN/soivt_2005_2_3.
10. Biletov, V, Zakalad, M, Pyvovar, O & Vorona, T 2014, 'Stratehiia viiskovo-tekhnichnoho spivrobitnytstva Zbroinykh Syl Ukrainy v umovakh yikh yevrointehratsii ta perekhodu na yevrostandarty', *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho*, no. 3(52), pp. 122-126.
11. Stukalin, T 2015, 'Orhanizatsiino-pravovi zasady u sferi oborony Ukrainy v konteksti suchasnykh ryzykiv ta zahroz', *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, iss. 42, pp. 215-222, viewed 12 December 2017, http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_42_26.
12. Kovalchuk, V 2015, 'Teoretychni pidkhody do orhanizatsii system tsyvilnoi oborony krain NATO v konteksti adaptatsii yikh dosvidu dlia Ukrainy', *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, iss. 42, pp. 85-93, viewed 12 December 2017, http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/edu_42/fail/11.
13. *Soglasheniye o provedenii soglasovannoy politiki v oblasti standartyzatsii, metrologii i sertyfikatsii*, ot 13.03.1992 (s izmeneniyami), Moskva, viewed 12 December 2017, <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997>
14. *Soglasheniye ob organizatsii rabot po mezhgosudarstvennoy standartyzatsii vooruzheniya i voyennoy tekhniki*, ot 03.11.1995, Moskva, viewed 12 December 2017, <http://russia.bestpravo.ru/fed1995/data01/>
15. Derzhspozhyvstandart Ukrainy 1995, *Kerivnyi normatyvnyi dokument zi standartyzatsii ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki. Polozhennia pro derzhavnyi fond normatyvnoi dokumentatsii z ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki*, KND V 50-053-95, Derzhspozhyvstandart Ukrainy, № 3, Kyiv.
16. *Richna natsionalna prohrama pid ehidoiu Komisii Ukraina-NATO na 2016*, no. 45/2016, viewed 12 December 2017, <http://www.president.gov.ua/documents/>
17. M-vo oborony Ukrainy ta Henshtabu Zbroinykh Syl Ukrainy 2017, *Bila knyha-2016. Zbroini Syly Ukrainy*, Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 13 грудня 2017 р.